

УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. Інтелектуальний капітал стає вирішальним фактором розвитку в умовах переходу суспільства до інформаційної економіки, витісняючи на другорядні позиції природні чи матеріально-речові ресурси. У інформаційній економіці виробництво і використання знань стає провідним чинником економічного розвитку та якості життя населення, а всі сектори економіки стають наукомісткими.

Найвищою формою розвитку і функціонування інтелектуального капіталу можна вважати організаційний капітал, оскільки він включає знання та інформацію, які не прив'язані до конкретних людей, а стають надбанням підприємства, регіону, країни. Організаційний капітал є однією зі складових інтелектуального капіталу (поряд із людським і соціальним капіталом), що охоплює інституціоналізовані знання та інформацію.

Виникає необхідність розробки напрямів удосконалення розвитку і використання організаційного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки та підвищення якості життя населення регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи організаційного капіталу різною мірою досліджували вчені, що займалися вивченням інтелектуального капіталу. Серед них такі відомі іноземні вчені, як Г. Беккер, Д. Белл, П. Дракер, Л. Едвінссон, І. Роос, М. Кастельс, Р. Райх, Т. Сакайя, Т. Стюарт, М. Мелоун, М. Армстронг, П. Пільцер, О. Тоффлер, Л. Туроу, С. Хантінгтон, Т. Шульц, Ф. Фукуяма, Л. Абалкін та ін. Значний вклад у розробку методологічних засад інтелектуального капіталу зробили такі українські вчені, як О. Ю. Амосов, В. К. Врублевський, В. М. Геєць, О. А. Грішнова, М. І. Долішний, А. М. Колот, В. І. Куценко, Е. М. Лібанова, В. М. Новіков, О. Ф. Новікова, В. В. Онікієнко, П. М. Цибульов, А. А. Чухно. Теоретичні засади управління інтелектуальним капіталом та його організаційною складовою досліджували О. Б. Бутнік-Сіверський, О. Л. Гапоненко, В. Гойло, В. С. Пономаренко та інші.

Проте регіональні аспекти формування і функціонування організаційного капіталу досліджені недостатньо. Відповідно напрями удосконалення розвитку і використання організаційного капіталу в контексті підвищення якості життя населення регіонів не були повною мірою обґрунтовані.

Постановка завдання. Мета статті — розробка напрямів удосконалення розвитку і використання організаційного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки та підвищення якості життя населення регіонів.

Виклад основного матеріалу. Основою ефективного використання результатів наукових досліджень на регіональному рівні є створення територіальних інноваційних структур, до яких залучаються регіональні управлінські, господарюючі та наукові структури [2, с. 103]. Тому організаційний капітал регіону, основою якого є наукові розробки, повинен розглядатися як цілісна територіальна структура, що потребує цілеспрямованого управління.

Відповідно до запропонованої нами структури організаційного капіталу можна виділити 3 загальні напрями удосконалення розвитку і використання організаційного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки та підвищення якості життя населення регіонів:

1. Удосконалення управління інфраструктурним капіталом.
2. Удосконалення управління інноваційним капіталом та прискорення формування національної інноваційної системи.
3. Інтенсифікація використання капіталу інтелектуальної власності.

Інфраструктурний капітал є базою розвитку організаційного капіталу регіону і фактично являє собою регіональну інфраструктуру інноваційної діяльності. Удосконалення управління інфраструктурним капіталом повинно включати заходи:

- 1) удосконалення кадрового забезпечення науково-дослідних установ; залучення талановитої молоді; цілеспрямована підготовка кадрів для управління інтелектуальним капіталом;
- 2) розвиток інфраструктури інноваційної діяльності та повноцінного ринку інноваційної продукції;
- 3) створення інфраструктури пошуку інновацій та оцінки їх перспективності, що прискорюватиме використання інновацій у всіх секторах економіки;
- 4) формування інтегрованих структур, які об'єднують наукові, освітні та виробничі установи; розвиток мережі технопарків і технополісів;

5) підтримка діяльності венчурних фондів, спрямування їх роботи у найбільш сучасні види діяльності;

6) підтримка створення суб'єктами господарювання сучасних баз даних, прискорення руху інформації;

7) підтримка розвитку нових організаційних структур, концепцій роботи бізнесу;

8) удосконалення методів обліку та економічної оцінки об'єктів інфраструктурного капіталу (інформаційні системи, бази даних, організаційні структури, концепції і стратегії розвитку, корпоративна культура);

9) удосконалення статистичної звітності щодо використання об'єктів інфраструктурного капіталу;

10) широке залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні сектори національної економіки;

11) підвищення рівня фінансування науки до світових стандартів (не менше 3% від ВВП).

Формування інтегрованих структур, що об'єднують наукові, освітні та виробничі установи є вимогою ефективної інноваційної політики в сучасних умовах, оскільки вони забезпечують весь цикл створення і реалізації інноваційної продукції. Об'єднання ресурсів освіти, науки та виробництва забезпечує додатковий економічний ефект. Доцільно використовувати різноманітні форми інтегрованих структур, серед яких профільні інноваційні навчально-науково-виробничі майданчики, інноваційні консорціуми, інноваційні кластери. Розвиток мережі технопарків і технополісів як найбільш перспективної форми інтеграції науки і виробництва повинен стати пріоритетом державної інноваційної політики. Основними напрямками підтримки технопарків України є покращення інституційного середовища (нормативно-правова база, стан виконання існуючих законів, спрощення процедури реєстрації), зменшення тиску з боку контролюючих органів, гарантування державою податкових пільг, залучення широкого кола науковців, які пропонуватимуть нові ідеї для роботи технопарків.

Основне завдання удосконалення використання венчурного капіталу в Україні — зміщення акценту із порівняно традиційних (будівництво і нерухомість, торгівля) до наукомістких видів економічної діяльності (інформаційна сфера, виробництво комп'ютерної техніки, нанотехнології та інше). Перспективною є взаємодія венчурних фондів із консалтинговими фірмами, що будуть надавати інформацію і про інноваційні проекти, у які можна вкласти інвестиції, і про потенційних інвесторів. Таким чином, консалтингові фірми можуть значно спрощувати пошук партнерів для реалізації інноваційних проектів.

Сучасні бази даних суб'єктів господарювання повинні містити інформацію про ринок та усіх його учасників, шляхи вирішення найбільш типових проблем для певної сфери діяльності та іншу життєво важливу інформацію.

У рамках розвитку нових організаційних струк-

тур необхідно більш інтенсивно впроваджувати мережні форми організації бізнесу, у яких вдало використовуються інформаційні технології. При формуванні сучасних організаційних структур підприємств доцільно широко використовувати можливості аутсортингу — передання частини виробничих функцій і бізнес-процесів іншим суб'єктам господарювання і зосередження на основному виді діяльності.

В управлінні організаційним капіталом регіонів України ключовим завданням є формування національної інноваційної системи, яка загалом і визначає інноваційний капітал як складову організаційного капіталу. Процес становлення національної інноваційної системи України ще не завершений. Інноваційна складова економіки ще не стала провідним чинником соціально-економічного розвитку України. Нажаль, наука та інноваційна діяльність в Україні залишаються відірваними від національної економіки.

Для удосконалення управління інноваційним капіталом та прискорення формування національної інноваційної системи України необхідно вирішити такі ключові завдання:

1) затвердження і реалізація єдиної стратегії розвитку національної інноваційної системи;

2) забезпечення ефективної взаємодії елементів національної інноваційної системи: підсистеми генерації знань, підсистеми освіти та професійної підготовки, підсистеми інноваційної діяльності, підсистеми інфраструктури і підсистеми управління та регулювання;

3) удосконалення нормативно-правової бази, створення єдиної системи управління національною інноваційною системою; використання інструментів інноваційного менеджменту;

4) забезпечення підтримки науково-дослідних робіт, пряме і непряме стимулювання наукових розробок та інноваційної діяльності;

5) підвищення інноваційної активності великих підприємств;

6) розвиток малого інноваційного підприємства як одного з базових джерел генерації інновацій;

7) підвищення платоспроможності індивідуальних і корпоративних вітчизняних споживачів інноваційної продукції;

8) пріоритетність розвитку енерго- і ресурсозбеігаючих технологій;

9) підвищення інноваційної культури населення, формування стандартів інноваційної культури на підприємствах;

10) забезпечення належного інформаційного обміну, який є необхідною умовою функціонування усіх суб'єктів національної інноваційної системи.

Характерною рисою національної інноваційної системи України є низький рівень впровадження інноваційних ідей. За різними оцінками, у США викорис-

товується біля 62% інноваційних ідей і проектів, у Японії — 95% [5, с. 202]. Чітке вироблення механізму закріплення прав на інтелектуальну власність для наступної комерціалізації її об'єктів особливо важливе при формуванні національної інноваційної системи.

Державна підтримка науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності є невід'ємним і визначальним чинником формування національної інноваційної системи, адже, як свідчить світовий досвід, вона не може бути сформована лише ринковими механізмами і приватним капіталом. Держава повинна забезпечувати раціональне співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень та їх впровадження, оскільки через різну економічну віддачу це співвідношення може деформуватися у напрямку зростання частки прикладних досліджень. В умовах інформаційного суспільства постає завдання швидкої інформатизації науки та розвитку її нових міждисциплінарних напрямів. Рівень державного фінансування науки необхідно наблизити до 3% від ВВП, що відповідає світовим стандартам. Однак, важливий не лише рівень витрат на науку, а й ефективність розподілу і використання цих коштів. У зв'язку з цим виникає питання модернізації організаційної структури науки України, що вже не відповідає сучасним вимогам.

Пряме стимулювання наукових розробок та інноваційної діяльності здійснюється шляхом державного фінансування науково-дослідних установ, використання системи державних замовлень на науково-дослідні роботи та інноваційні проекти. Непряме стимулювання — шляхом впровадження пільгового оподаткування суб'єктів господарювання, які здійснюють інноваційну діяльність, та санкцій щодо підприємств окремих галузей (наприклад, екологічно небезпечних), які не впроваджують інновації. До заходів непрямого стимулювання слід включати і розвиток внутрішнього ринку, зокрема, — заохочення суб'єктів господарювання використовувати вітчизняні наукові розробки. Якщо у сфері фундаментальних досліджень основний акцент слід робити на пряме стимулювання, то у сфері прикладних досліджень — на непряме стимулювання.

Для одержання економічного ефекту і підвищення якості життя населення регіонів інтенсифікація інноваційної діяльності повинна відбуватись у всіх секторах економіки та супроводжуватись такими змінами, як прискорення наукових досліджень, зменшення періоду часу для впровадження наукових розробок, посилення інтеграції наукових, освітніх та виробничих установ, скорочення життєвого циклу товарів. Потрібно враховувати те, що помітний економічний ефект досягається через широке розповсюдження інновацій, а не після їх початкового впровадження.

Розвиток малого інноваційного підприємництва повинен стимулюватись через створення відповідних економічних стимулів (пільгове оподаткування, дер-

жавне замовлення на продукцію), інтенсифікацію використання венчурного капіталу, співпрацю з великими підприємствами. Необхідно максимально використати сприятливі передумови розвитку малого інноваційного підприємництва: значний науковий потенціал, високу підприємницьку активність населення, утвердження демократичних форм управління. Саме малі інноваційно активні підприємства здатні забезпечувати швидку комерціалізацію наукових ідей, тому вони відіграють виключну роль у формуванні національної інноваційної системи. У взаємодії малих інноваційно активних підприємств із великими підприємствами і державою необхідне впровадження принципів державно-приватного партнерства з метою реалізації стратегічних інноваційних проектів.

Забезпечення інформаційного обміну в рамках національної інноваційної системи здійснюється через формування спеціальних інформаційних ресурсів, налагодження постійного зв'язку між усіма суб'єктами, спрощення процедури передачі інформації. З метою інтенсифікації інформаційного обміну необхідно поряд з комерційними використовувати і некомерційні способи передачі технологій: поширення науково-технічної інформації через спеціалізовані джерела; організація конференцій, виставок, ярмарків; проведення спільних науково-технічних робіт чи стажування спеціалістів. Серед комерційних способів передачі технологій необхідно активніше використовувати науково-технічне кооперування, що дозволяє максимально використати сильні сторони кожного з учасників.

Розвиток енерго- і ресурсозберігаючих технологій є одним із головних завдань розвитку сучасної науки, оскільки саме від них залежить перехід до моделі сталого розвитку. Упровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій вимагає значних інвестицій. Необхідно також враховувати те, що кожна технологія має певну межу можливостей, після якої віддача від подальших наукових досліджень зменшується.

Отже, головним механізмом переходу національної економіки в режим інтенсивного інноваційного розвитку в рамках української економічної моделі повинна стати національна інноваційна система як сучасна інституціональна модель генерації, поширення та використання знань, їхнього втілення в нових продуктах, технологіях, послугах у всіх сферах життя суспільства [3, с. 25].

Як приклад ефективної державної інноваційної політики можна навести основні напрями інноваційної політики США — лідера світового ринку інноваційної продукції [1, с. 98]:

1) непряма підтримка науки та інноваційної діяльності шляхом використання економічних стимулів (податкової, патентної, зовнішньоторгової політики, стимулювання конкуренції);

2) визначення державних пріоритетів у розвитку науки, на основі яких відбувається розподіл ресурсів між напрямками наукових досліджень та впровадження їх результатів;

3) формування інноваційного клімату та інноваційної інфраструктури економіки.

Інтенсифікація використання капіталу інтелектуальної власності вимагає здійснення заходів:

1) удосконалення нормативно-правової бази;

2) удосконалення судочинства у сфері прав інтелектуальної власності;

3) створення інституту державних інспекторів з контролю за використанням об'єктів інтелектуальної власності;

4) удосконалення методів обліку об'єктів інтелектуальної власності та їх економічної оцінки;

5) удосконалення статистичної звітності щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, приведення її у відповідність з міжнародними стандартами;

6) запровадження економічних стимулів для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;

7) упровадження практики відстеження зацікавленості патентами фірми зі сторони конкурентів через створення «карт патентного цитування».

При удосконаленні нормативно-правової бази у сфері інтелектуальної власності слід особливу увагу звернути на приведення окремих законів та підзаконних актів у відповідність із Цивільним кодексом України. Також необхідно вирішити проблему посилення правової охорони комп'ютерних програм як об'єкта прав інтелектуальної власності, що найбільш динамічно розвивається. З метою встановлення ринкової вартості підприємств доцільно внести в законодавство норму про обов'язкове врахування в балансі підприємств об'єктів інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів.

Удосконалення судочинства у сфері прав інтелектуальної власності передбачає посилення спеціалізації суддів з розгляду відповідних справ, проведення навчання та підвищення кваліфікації суддів. Для підвищення ефективності роботи необхідним є визначення юрисдикції судів щодо розгляду справ у сфері прав інтелектуальної власності.

Удосконалення методів обліку об'єктів інтелектуальної власності повинно враховувати численні пропозиції вчених щодо методів обліку та економічної оцінки об'єктів інтелектуальної власності і включати такі елементи:

— впровадження обліку торгових марок, що забезпечить можливість аналізу ефективності капіталовкладень в них і визначення величини додаткового прибутку від їх використання;

— розширення використання методу «роялті» для оцінки об'єктів інтелектуальної власності;

— удосконалення методу капіталізації додаткових прибутків [4, с. 10-12];

— використання обліку амортизації нематеріальних активів, як прямої амортизації, так і непрямой;

— автоматизація обліку об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві.

Відстеження зацікавленості патентами фірми зі сторони конкурентів необхідне, щоб запобігти діяльності конкурентів (часто — незаконної), спрямованої на блокування роботи фірми щодо удосконалення запатентованого винаходу і завоювання ринку. Таке блокування може здійснюватись через використання значної кількості суміжних патентів, які унеможливають удосконалення винаходу його автором. Карта патентного цитування створюється на базі аналізу відомостей про цитування інформації із патентної документації. Оскільки залежність патентів від цитованих патентів часто дуже сильна, їх використання можливе тільки при законному (або незаконному) використанні останніх. Тому карта патентного цитування дозволяє виявити потенційних конкурентів чи порушників права інтелектуальної власності.

При виявленні зацікавленості патентами фірми за картою патентного цитування необхідно визначити, наскільки сильно взаємопов'язані патенти фірми і патенти конкурентів. У разі виявлення незаконного використання патентів доцільно спочатку попередити про це правопорушника з метою оперативного вирішення проблеми. Іншим способом впливу на порушника є звернення до суду. Значна кількість цитувань патенту є свідченням його цінності і необхідності захищати його протягом усього терміну дії. Якщо патент не становить інтересу для конкурентів, від його захисту в деяких випадках можна відмовитись.

Оскільки основою організаційного капіталу є наукові розробки та їх впровадження, можна виділити 5 наступних основних етапів формування та використання організаційного капіталу. На кожному із цих етапів необхідно виконувати певні завдання з метою удосконалення управління організаційним капіталом регіонів.

Перший етап — формування організаційного капіталу — фундаментальні дослідження, що й забезпечують генерацію нових ідей та знань. Оскільки фундаментальні дослідження мають високу міру ризику (за оцінками експертів, лише 5% з них стають успішними у близькій перспективі), вони повинні фінансуватися переважно з державного бюджету. Доцільно використовувати систему цільового виділення коштів через гранти. Результатом фундаментальних досліджень є загальний інноваційний рівень країни.

Другий етап — прикладні дослідження і пошук шляхів практичного використання наукових знань. Оскільки більшість із них дають позитивний результат уже в близькій перспективі, їх фінансування повинно здійснюватися переважно з приватних джерел. Тому основним

завданням держави на даному етапі є широке залучення приватних підприємств, особливо — великих корпорацій, до прикладних досліджень, створення відповідних стимулів для цього. Результатом цього етапу є набір наукових розробок, які можна впроваджувати в економіку і які забезпечать певний економічний ефект.

Третій етап — підготовка наукових розробок до практичного використання, створення проектної документації. Цей етап реалізується за рахунок власних коштів підприємств, однак важливим є стимулювання зі сторони держави у вигляді податкових пільг, недорогих кредитів.

Перший етап використання організаційного капіталу — його комерціалізація. Здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, а в стратегічних напрямках можлива і непряма державна підтримка. На цій стадії доцільним є використання венчурного капіталу, який у деяких країнах уже став одним з головних джерел фінансування прикладних досліджень. Тому завданням держави є забезпечення умов для роботи малих інноваційних підприємств і венчурних фондів, а також їх ефективної взаємодії.

Другий етап — власне використання організаційного капіталу і одержання прибутку. На цьому етапі важливо забезпечити позитивний суспільний ефект від використання інновацій, адекватну винагороду авторів наукових розробок, унеможливити зловживання у розподілі прибутку від використання інновацій. Держава повинна гарантувати забезпечення прав інтелектуальної власності. Доцільним буде впровадження інтелектуальної ренти.

Висновки. Основний акцент в управлінні організаційним капіталом потрібно робити на створення економічних стимулів для приватного сектору щодо здійснення наукової та інноваційної діяльності і примноження усіх складових організаційного капіталу. Необхідно підвищувати частку приватних підприємств в інноваційному секторі економіки та фінансуванні наукових розробок. Варто відмовитись від підходів, згідно з якими головною умовою розвитку наукової та інноваційної діяльності є підвищення її державного фінансування.

Література

1. **Silverberg G.** The Economics of Growth and Technical Change: Technologies, Nations, Agents / G. Silverberg, L. Soete. — Brookfield, USA, 2005. — 622 p. 2. **Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики:** Монографія / Соловійов В. П., Кореянко Г. І., Головатюк В. М. — К. : Фенікс, 2008. — 224 с. 3. **Онікієнко В. В.** Розвиток національної інноваційної системи на етапі становлення в Україні постіндустріального суспільства / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко. — К. : РВПС України НАН Ук-

раїни, 2008. — 65 с. 4. **Тараруєв Ю. О.** Удосконалення механізму оцінки інтелектуальних активів будівельних підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка будівництва)» / Ю. О. Тараруєв. — Харків, 2008. — 22 с. 5. **Україна у вимірі економіки знань /** За ред. акад. НАН України В. М. Гесця. — К. : Основа, 2006. — 592 с.

Янишівський В. М. Удосконалення використання організаційного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки та підвищення якості життя населення регіонів

Розроблено напрями удосконалення розвитку і використання організаційного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки та підвищення якості життя населення регіонів. Розглянуто ключову роль національної інноваційної системи в інноваційному розвитку регіонів. Виділено основні етапи формування та використання організаційного капіталу регіону.

Ключові слова: організаційний капітал, інтелектуальний капітал, інновації, регіон, якість життя.

Янишівський В. М. Усовершенствование использования организационного капитала для обеспечения инновационного развития экономики и повышения качества жизни населения регионов

Разработаны направления усовершенствования развития и использования организационного капитала для обеспечения инновационного развития экономики и повышения качества жизни населения регионов. Рассмотрена ключевая роль национальной инновационной системы в инновационном развитии регионов. Выделены основные этапы формирования и использования организационного капитала региона.

Ключевые слова: организационный капитал, интеллектуальный капитал, инновации, регион, качество жизни.

Yanyshivscyy V. M. Improvement of organizational capital using for providing of innovative development of economy and upgrading of life standards for people of regions

Directions of improvement of development and use of organizational capital for providing of innovative development of economy and upgrading of life standards for people of regions are developed. The key role of the national innovative system in innovative development of regions is considered. The basic stages of forming and use of organizational capital of region are selected.

Key words: organizational capital, intellectual capital, innovations, region, quality of life.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2010
Прийнято до друку 15.03.2011